

Seismikkbåtene som startet oljeeventyret

TERJE JOHANSEN

Ved fire-tiden om ettermiddagen den 8. august 1963 seilte seks fremmede fartøyer inn på Stavanger havn i følge. Tyskregistrerte *Gauss* kom sammen med fire kuttere, hjemmehørende i Hamburg, og *Sonic* fra New Orleans. Tre av båtene fikk anvist plass ved Lervikskaien, to ved Gosen-bøyen. Amerikaneren la til ved Kalhammeren.¹

Det var torsdag og overskyet vær, og båtene vakte liten oppmerksomhet i en feriestille kystby. Lokalavisene var opptatt med andre saker: En grusom drukningsulykke i Store Stokkavatnet dagen før hadde gjort et voldsomt inntrykk på store og små. På den nasjonale arena var en regjeringsskrise under oppseiling i kjølvannet av Kings Bay-saken. Og: En lastebilsjåfør på veg østover hadde, distraheret av en veps, kjørt i grøfta med et lass tomater.

Men fredag formiddag kløv en journalist fra Stavanger

Aftenblad om bord i *Sonic* for å snakke med mannskapet og finne ut hva slags tokt de var ute på. Lørdag 10. august fortalte han avisens lesere om sitt møte med det «eie-dommelig» utseende skipet ute ved Kalhammeren.

Nyhetsmeldingen som ledsages av et foto av *Sonic*, står bortgjemt på side 10: Den lange, smale båten med styrehus som likner et ubåt-tårn, er innom Stavanger for å bunkre og fylle vann. Skipets jugoslaviske kaptein Vladimir Kralj sier at de «leter etter olje i Nordsjøen».

Dette er antakelig aller første gang Stavanger offentlig koples til oljeleting og petroleumsvirksomhet til havs. Uten å være klar over det har journalisten skrevet selve innledningen til det norske oljeeventyret. Det skal ennå gå nesten tre år før flyteriggen Ocean Traveler begynner å bore på norsk sokkel.

HAR HOLDT PÅ SIDEN APRIL

Sonic har holdt på med seismiske undersøkelser i Nordsjø-bassenget siden april og skal fortsette til ut i oktober. Oppdragsgiver er oljeselskapet Shell, og båten er i ferd med å patruljere «hele Nordsjøen utenfor territorialgrensen til England, Norge, Danmark, Nederland og Tyskland».

Det tyske måle- og havforskningskipet *Gauss* tilhører Deutsche Hydrographische Institut, som siden tidlig i 1950-årene har stilt fartøyet til disposisjon for seismikk-selskapet Prakla. Selskapet har drevet med seismiske undersøkelser i Nordsjøen i flere år, særlig i kystnære tyske farvann.

I havnejournalen den 8. august 1963 registreres *Gauss* og *Sonic* som «havforskningskip». Det står ikke noe som peker i retning av at de er engasjert i oljeleting.

Sommeren 1963 er jakten på oljeressursene i Nordsjøen i full gang, og det er ikke umulig at Stavanger har hatt besøk av oljeletere enda tidligere. Tyske *Bremer Export*, som skal bli en gjenganger blant seismikkbåtene, var i følge havnejournalen flere ganger i Stavanger allerede høsten 1962. I september 1962 var et «oppsynsskip» ved navn *L'Agile* på fransk visitt, og i samme måned ankom nederlandske *Cresta* fra britenes seismikkbase i Middlesbrough.

Men det er i 1963 kappløpet om de norske oljereservene begynner for alvor.

«Sonic leter etter olje i Nordsjøen,» fortalte Stavanger Aftenblad 10. august 1963.

LASTEROMMET FULLT AV SPRENGSTOFF

I september kom tyskregistrerte *Wiking*.² I havnejournalen kalles båten «kabelskip», men etter et par dager kunne Stavanger Aftenblad³ opplyse allmennheten om at også *Wiking* leter «etter olje for amerikanerne». En annen tysker, *Bremer Export*, lå ved siden av på Strandkaaien.

Akterut var *Wiking* utstyrt med en iøynefallende, svær trommel med en lang, oppkveilet plastslange eller kabel. *Bremer Export* hadde lasterommet fullt av sprengstoff.

Skipene var på oppdrag for seismikkelskapet Prakla. Ute på havet opererte måleskipet *Wiking* og skytebåten *Bremer Export* i lag: *Wiking* trakk målekabelen etter seg som en hale; *Bremer Export* gikk på parallell kurs og fyrte av sprengladninger med bestemte mellomrom. Salvene sendte lavfrekvente lydbølger ned i havbunnen; signalene ble reflektert, fanget opp og registrert om bord i måle

Sonic kom tilbake flere ganger i oktober, og *Wiking* var innom Stavanger så sent som 1. november 1963. Nå skrev havnevesenet i journalen at *Wiking* holdt på med «oljeleting». I løpet av høsten hadde den tradisjonsrike skipsfarts- og hermetikkb byen på Sør-Vestlandet bortimot 20 anløp av båter som jaktet på olje og gass.

I 1963 var Stavanger en by med rundt 50 000 innbyggere. Utover høsten var det mange som hadde lagt merke til, eller i det minste hørt om de utenlandske fartøyene som kom og gikk, men de færreste hadde fått med seg hva

Ship Name	Date	Other Details
Stavanger	1/1	
Stavanger	1/1	
Witthbank	1/1	
Emmanis	1/1	
Bus Boff	1/1	
Pidd	1/1	
Vanla	1/1	
Gaerland	1/1	
Seldmann	1/1	
Lernika kai	8/8	16
		16
		16
Josen, bøyen D...		16

Seismikkskipene som kom i begynnelsen av august 1963, er behørig registrert i havnejournalen, men det står ikke et ord om oljeleting.

skipet. Målingene hadde pågått hele sommeren i farvannet vest for Jylland og lenger nordover, og skulle fortsette til midten av november, fortalte ekspedisjonens leder.

I slutten i september dette året blåste det opp til storm i Nordsjøen, og ikke mindre enn seks utenlandske seismikkskip søkte etter hvert havn i Stavanger. Foruten *Wiking*, *Bremer Export* og *Sonic* var dette *Kyle Anne* fra Houston i Texas og de to nederlandske fartøyene *Gersom* og *Fokke de Jong*.

Kyle Anne og *Sonic* fotografert ved kai i Stavanger, sannsynligvis i september 1963. Faksimilie fra Geophysical Service Incs bedriftsblad Grapevine.

"Leter etter olje for amerikanerne"

ene?

Tyske båter forbereder boring i Nordsjøen

det såkalt
n Oslo
hesten.
d hjelp
direkt-
så Ser-
ammer
e med
n man
i sam-
indeli-
engig
seid.
kom-
vam-
eks-
st.

im-
en
ber
en
ng
vd
n
L
t

er er ingeniør Horst Henning ombord i Wiking fra Hamburg mens den ligger ved Strømkaien og justerer de lange slangene. Til venstre er en svære trommelen som er sveiset fast akterut. Båten har ligget i Nordsjøen i flere uker for å forberede en eventuell oljeboring, og skal ut igjen om et par dagers tid.

hvis det skulle komme rykter om tyske båter har nemlig ligget utenfor kysten er sett i Nordsjøen i danskerekysten og lengre nord og

net skip, «Bremer Export», som også lå ved Strømkaien i går, er lastet med dynamitt, og med passende mellomrom fyrer den av en salve på 30-40 kilo, og mens havbunnen skjelver etter medfarten, føres plasticalangen over eksplosjonsstedet og det registreres en masse rare reaksjoner på de apparater som finnes ombord i moderskipet «Wiking» av Hamburg.

— Vi har holdt på med dette i hele sommer, sier ingeniør Horst Henning, den 31-årige leder for de sju ingeniørene som er ombord i «Wiking» sammen med et mannskap på sju. — Og vi holder på så lenge sjøen er snill og ikke reiser bust. Vi rekker med å slutte av i midten av november, men da skal det også smake godt med en ferie. Vi har ikke hatt fri en dag i hele sommer.

— Finner dere olje?

— Det er ikke vår oppgave. Vi skal bare finne ut hvor havbunnen er egnet til å bore i. Det er vanligvis 70-80 meters dyp som passer best, og så grunt er det mange steder i Nordsjøen. Når vi har krysset av de steder hvor vi mener det kan bores, kommer andre og besørger den jobben.

— Hvor dypt kan det bores?

— Nei, vi har som nevnt ikke vært med på det, men det kan bores opptil 3000 meter inn i jordskorpen.

Det tyske firmaet som står for profileringen av havbunnen har vært i virksomhet siden 1956 og har drevet undersøkelser utenfor Holland og i Tyskebukten. To-tre steder i Holland er det reist bore-

tårn ute i sjøen, og i Tyskebukten er det reist ett i Borchum ved grensen til Holland. Men om de får nye olje, vet jeg ikke noe om. Her er ingeniør Henning, som trass i sine unge år har vært i arbeid i de fleste verdensdeler, fra Afrikas ørkener til Sør-Amerikas pampas.

KOSMOPOLITISK BESETNING

Et annet av de fartøyer som driver undersøkelser i forbindelse med oljeletingen i Nordsjøen, m/s «Sonic» av New Orleans, kom inn til Stavanger i går ettermiddag på grunn av uværet til havs og lå til ved Strømkaien.

Kaptein ombord, jugoslaven Vladimir Kralj som nå er bosatt i La Valetta på Malta, forteller til Aftenbladet at «Sonic» som eies av Geophysical Service International i Dallas, Texas, startet undersøkelser i april i år. Hvor lenge disse undersøkelsene skal pågå, kunne ikke kaptein Kralj si noe sikkert om. — Kanskje blir vi ferdig en gang neste år, antyder han forsiktig.

Den 20 mann store besetningen på m/s «Sonic» utgjør for øvrig noe av et kosmopolitisk selskap. Man finner således spanjoler, maltesere, engelskmenn og franskmenn, men bare én amerikaner. «Sonic» har for øvrig ikke vært i Statene på over 10 år. — Årsaken er at båten har vært engasjert i en rekke oppdrag i europeisk farvann.

«Sonic» blir nå liggende i Stavanger til været ute i Nordsjøen bedrer seg, og da blir det trolig to-tre uker til neste gang båten søker havn for vannfylling, proviantering og bunkring. Kaptein Kralj forteller for øvrig at «Sonic» hadde en snarvisitt i Stavanger 8. august da man bunkret og provianterte.

Tyskerne fortsatt interessert i en atom-flåtestyrke for Nato

Da det blåste opp til storm i slutten av september 1963, søkte flere seismikkskip havn i Stavanger. Wiking fra Hamburg (bildet) opererte sammen med Bremer Export og arbeidet med seismiske undersøkelser i Nordsjøen hele sommeren.

slags ærend de var ute i. At det skulle finnes olje utenfor norskekysten, lød så fantastisk at folk flest nektet å tro det var sant. Da journalist Magne Vestbø på et redaksjonsmøte i Rogalands Avis fortalte at de fremmede skipene holdt på med seismiske målinger og var på leting etter olje- og gassforekomster i Nordsjøen, brølte kollegene hans av latter. På folkemunne ble skipene kalt for hysj-båter.

UTLØSTE EN KJEDEREAKSJON

Det var det enorme gassfunnet ved Groningen i Nederland høsten 1959 som hadde trigget oljeselskapenes nysgjerrighet. Da fagfolk forsto at dette antakelig bare var en begynnelse, fordi de samme geologiske strukturene strakte seg videre i nordlig retning – ut i Nordsjøbassenget, utløste det en kjedereaksjon.

Allerede sommeren 1961 hadde nederlandske geologer antydnet at det kunne være store mengder olje og gass under havbunnen i Nordsjøen. Samme år ga landets myndigheter tillatelse til å bore utenfor kysten ved Groningen. Det ble boret én letebrønn i 1961 og tre til året etter, alle med negativt resultat. I 1962 hadde det amerikanske seismikk-selskapet Geophysical Service Inc. (GSI) etablert datasentral i Bromley og base i Middlesbrough⁴, og det ble gjort seismiske undersøkelser utenfor østkysten av England og Skottland. Samme år gjennomførte franskmennene magnetiske målinger fra fly langt nordover i Nordsjøen, sannsynligvis også innenfor området som senere skulle bli norsk sektor.⁵ Tyske Prakla, som hadde foretatt maritime seismiske målinger siden 1951, skjøt i underkant av 5000 km seismikk, hovedsakelig utenfor egen kyst, i 1962. I 1963 firedoblet selskapets skip produk-

sjonen, til vel 20 000 profilkilometer og mer enn 36 000 avfyrte salver. I løpet av året kartla Prakla for sine oppdragsgivere et stort område i Nordsjøen som strakte seg fra tyske kystfarvann til vest for Doggerbank.⁶ Høsten 1963 hadde tyskerne begynt å bore i Tyskebukta, og utenfor kysten av Nederland var det to-tre steder «reist boretårn ute i sjøen».⁷

Foreløpig var Norge «en sovende skjønnhet». Det var utsendinger fra det mellomstore, nærmest ukjente, amerikanske oljeselskapet Phillips, som først skjønte at den norske delen av Nordsjøen kunne bli svært interessant. Midt under Cuba-krisen, den 27. oktober 1962, hadde en delegasjon fra Phillips Petroleum Company møte med FNs tidligere generalsekretær Trygve Lie i Oslo.⁸ Lie ledet det såkalte Industrifinansieringsutvalget, som var oppnevnt for å trekke utenlandsk kapital til Norge, men han var like uforberedt som alle andre. Amerikanerne noterte seg at «Norway had paid no attention to the oil and gas possibilities of the North Sea area». Tre dager senere lå det famøse brevet – hvor Phillips søker om eksklusiv rett til olje- og gassleting i norske territorialfarvann – på Trygve Lies bord:

«Therefore, Phillips Petroleum Company is interested in obtaining from the Norwegian government an oil and gas concession covering the lands lying beneath the territorial waters of Norway plus that portion of the continental shelf lying beneath the North Sea which may now or in the future be under the jurisdiction of Norway».

Som motytelse skulle Phillips bruke 1 million dollar på seismiske undersøkelser.

M/V Anna Roams Between Scotland and Norway

Instrument Engineer Andy Byrick examining film in darkroom.

The M/V Anna in a calm sea.

By GERRIT SILLEM
Party 907

The motor vessels *Anna* and *USA* have been roaming around the North Sea for the last three months, with the latest part of the work carried out between Scotland and Norway.

Many ports were visited in Scotland, from Wick in the barren north to Montrose in the green south. Both ships

Photos with this story are used through the courtesy of The Northern Echo, Middlesbrough, Yorkshire, England.

stayed also for one day in Inverness; however, the crew did not find time to see the Loch Ness Monster.

Stavanger is the home port in Norway, and anybody who is interested can find the crew at the usual "rendezvous," in the Atlantic Hotel.

Last week found the *Anna* hovering around the shooting boat *USA* in a violent storm just off the south coast of Norway. The *USA* had a rough time in the mountainous seas whipped up by a westerly gale.

The *Anna* has Winston James and Bud Weiser (no relation to the beer people) on board. These two gentlemen are expert Decca navigators and keep the ship on the correct locations. The *USA* without Decca help is occasionally a bit lost.

Favourite pastimes on board are fishing, feeding the sea gulls and throwing dynamite charges over the side. In port the time is usually occupied by making playbacks.

Some lubbers on this crew are hoping for a next assignment on a land crew, because they think this sea life occasionally is a bit too hectic. Nevertheless, the work continues, and every-

Party Manager J. T. Herbert supervises unreefing of flying line.

Panama-registrerte Anna var i Stavanger en rekke ganger sommeren 1964. Stavanger is the home port in Norway, heter det i bedriftsbladet Grapevine.

FLERE VILLE HA EKSKLUSIVE RETTIGHETER

I ettertid har det vært ulike meninger om Phillips' søknad. Selskapets ledelse kunne ikke ha unngått å legge merke til at A.P. Møller-konsernet i juli samme år hadde klart å sikre seg enerett til leting og produksjon i 50 år i nabolandet Danmark. På den annen side var ikke Phillips alene om å ønske seg eksklusive rettigheter på norsk sokkel. Shell, BP, Caltex og Gulf gjorde det samme.⁹ Phillips-talsmenn har sagt at søknaden var et forhandlingsutspill, heller enn et forsøk på å overrumple byråkrater og politikere i det lille annerledeslandet Norge.

Norske myndigheter svarte imidlertid unnvikende på alle forespørsler om enerett og eksklusive rettigheter. Til å begynne med fordi de ikke hadde juridisk grunnlag til å si verken ja eller nei, så lenge sokkelen formelt ennå ikke var under norsk jurisdiksjon. Da det gikk opp for dem at Norge kanskje sto overfor en historisk sjanse, viste de både handlekraft, besluttsomhet og politisk klarsyn. Det store spørsmålet var hvordan norsk råderett over kontinental-sokkelen og ressursene best kunne sikres. At Norge ikke hadde undertegnet Genève-traktaten om kyststatenes rettigheter, var bare en av flere problemstillinger.

Utenriksdepartementet – og regjeringen – inntok etter hvert det standpunkt at alle kyststater hadde rett til å legge sokkelen under sin jurisdiksjon, ettersom dette var nedfelt i alminnelige folkerettsregler. I en kongelig resolusjon den 31. mai 1963 ble kontinentalsokkelen erklært å være norsk. Samme dag ble det lagt fram et lovforslag som skulle gjøre det enklere å håndheve den virksomhet som bokstavelig talt var under oppseiling i Nordsjøen.

Noen av oljeselskapene hadde begynt med sine undersøkelser da Utenriksdepartementet på forsommeren 1963 på generelt grunnlag ga «interested companies permit to carry out geophysical surveys within the Norwegian part of the continental shelf».¹⁰ Shell hadde alt i april underrettet norske myndigheter om at selskapet holdt på med seismiske målinger i et område som kunne «komme inn under Kongeriket Norge's suverenitet hvis og når de prinsipper som er fastsatt i «Genève-konvensjonen om den kontinentale hylle» trer i kraft. Slik situasjonen var, fant departementet det vanskelig å si nei til Shell.¹¹

Tyskeren Gunter Geiger, som arbeidet for Prakla, opplyser at skipene *Amasis*, *Christa Thielemann* og *Karin Christa* våren 1963 ble utrustet for oppdrag utenfor norskekysten: «Im ganzen Jahr 1963 arbeiteten wir in dem Gebiet das später Ecofisk heissen sollte. Auftraggeber war die Phillips Petroleum aus den USA.»¹² [I hele 1963 arbeidet vi i området som senere skulle få navnet Ekofisk. Oppdragsgiver var Phillips.]

Utover sommeren 1963 måtte styremaktene fremdeles bruke tid på å stagge oljeselskap som presset på for å sikre seg konsesjon for leting og produksjon. I mangel av et dekkende regelverk verken ville eller kunne myndighetene gi noen utvinningskonsesjon, men de passet på å understreke at sokkelen nå var å anse som norsk.¹³ Etter 1963-sesongen uttalte en talsmann for Norske Shell at undersøkelsene på norsk sokkel hadde vært «absolutt vellykt».¹⁴

Mr. Ward V. Dunn,
Phillips Petroleum Company,
37, Avenue d'Iéna,
PARIS 16,
France.

Dear Mr. Dunn:

I would refer to your letter of 10th inst.

As you will be aware, the Norwegian Ministry for Foreign Affairs has given interested companies permit to carry out geophysical surveys within the Norwegian part of the continental shelf. On the other hand, the Norwegian authorities have chosen to abstain from at present granting concessions for the exploitation of eventual submarine natural resources which might be discovered in the Norwegian waters of the North Sea. The question of such concessions will need further clarification and evaluation. Your application for an oil and gas concession cannot therefore be dealt with at the present moment, but I promise to keep your letter in mind.

Sincerely yours,

M.
Trygve Lie

Trygve Lie var like uforberedt om alle andre da norske territorialfarvann plutselig ble interessante for den internasjonale oljeindustrien høsten 1962. Her ber han som industriminister Phillips vise tålmodighet med hensyn til utvinningskonsesjon, samtidig som han gjør oppmerksom på at myndighetene har åpnet for forberedende undersøkelser på sokkelen.

Dette brevet fra UD til American Overseas Petroleum Company forteller at Phillips ikke var det eneste selskapet som ønsket enerett.

Det Kgl. Utenriksdepartement

Oslø, 10 august 1962
Vedlegg.

Det Kgl. Departement
for Industri og Håndverk,
Oslo - Dep.

Utforskning og utnyttelse av undersjøiske
naturforekomster.

Under henvisning til det Kgl. Departements brev av 16. mai d.å., jnr. 104/63 St. SKJ/IP), tilbakendes vedlagt søknadssappe fra American Overseas Petroleum Company (California Asiatic Oil Company og Texaco Overseas Petroleum Company), som ble oversendt Utenriksdepartementet med det Kgl. Departements ovennevnte brev.

Som det vil erindres, meddelte dette departement at en ikke ville reise innvendinger mot forberedende undersøkelser, men at en ikke kunne ta standpunkt til spørsmålet om noen enerett til undersøkelse og utnyttelse, jfr. Utenriksdepartementets brev av 10. f.m., s. 2, pkt. (3).

Etter at disse saker ikke lenger behandles av Utenriksdepartementet, jfr. ovennevnte brev av 10. f.m., s. 3 vil den videre behandling av Caltex' søknad, så vel som de andre søknader som er mottatt (fra november 1962 og utover) bli å utføre av det Kgl. Departement.

Etter fullmakt:

(E. F. Ofstad)

(C.A. Fleischer)

STAVANGER BLIR FAST BASE FOR SEISMIKKBÅTENE

De to neste årene skulle oljerelatert skipstrafikk øke kraftig i Stavanger havn: Seismikkfartøy ble et vanlig innslag. Sommeren og høsten 1964 hadde byen nesten fem ganger så mange anløp av *oljeletere* som i 1963. Året etter kom nesten like mange. Stavanger var blitt et naturlig valg.

Tidlig i mai 1964 informerte Petronord departementet om at oljeselskapet ønsket å bruke Stavanger havn og Stavanger lufthavn, Sola som baser. Petronord hadde alliert seg med Bergen Air Transport og la også fram planer om aeromagnetiske undersøkelser fra fly. Selskapet søkte om å få bygge opp et radionavigasjonssystem med sendere og antenneanlegg flere steder langs norskekysten. Noen uker senere ga Norske Shell beskjed om at selskapet ville «operere med Stavanger havn som utgangspunkt». Seismikkselskapet GSI opprettet administrasjonsskontor i Stavanger for å ta seg av *Anna* og *Bella* som brukte Stavanger som base.

Seismikkskytingen foregikk hovedsakelig i sommerhalvåret. Franske *Le Capricorne* kom allerede i midten av mai og skulle bli en gjenganger med minst ti registreringer i havnejournalen dette året. Den 19. juli 1964 loggførte havnevesenet Panama-registrerte *Anna* som «*oljeleter*», og etter dette ble betegnelsen brukt nærmest konsekvent. Denne sommeren ble Stavanger en etablert base for flere av seismikkbåtene.

Det tyske forskningskipet *Gauss* (bildet), amerikanske *Sonic* og fire andre seismikkskip innvarslet en ny tid, da de la til i Stavanger den 8. august 1963.

Foto: Gunter Geiger.

Antakelig var det mer eller mindre tilfeldig at det ble Stavanger. Når båtene måtte søke havn på grunn av styggvær, lå Stavanger laglig til. Byens beliggenhet, gode havn og fasiliteter for øvrig gjorde at den egnet seg godt som base hvor de kunne etterfylle vann, bunkre, proviantere, laste sprengstoff og få utført nødvendige reparasjoner.

Båtene lå som regel ved Strandkaaien, av og til ved Skagenkaaien og der det ellers var ledig plass. For byens handelsstand betydde oljeleterne nye muligheter og økt omsetning. Gudmund Gowart-Olsen husket godt at tre mørkegrønne seismikkskip var inne samtidig, ombygde mine-sveipere, registrert i Panama. Båtene lå ved siden av hverandre rett bak tollboden, og da tollerne ble spurt om de kunne anbefale en skipsagent, hadde de pekt rett over gata hvor Gowart-Olsen drev reisebyrå, rederi og skipsagentur. Da det ble spørsmål etter sprengstoff, hadde de anbefalt Jacob Olsen i Østervåg. Forretningen var en såkalt finere kolonial som førte alt fra fetevarer til spaserstokker, og dessuten hadde dynamitt i kommisjon for Dyno Industrier.

Oljeleterne var ikke interessert i spaserstokker; de trengte sprengstoff til seismikkskytingen i Nordsjøen.

Stavanger-mannen Bjørn Svendsen var en av få nordmenn som fikk arbeid på seismikkbåtene i den første tiden. Sommeren 1964 ble han som 21-åring ansatt som *junior observer* på *Anna*, og sto om bord i to-tre måneder.

Så lenge han var der, ble sprengstoffet lastet om bord på Strandkaian i Stavanger, ikke langt fra byens travleste forretningsstrøk. Likevel gikk det ikke lang tid før lokale myndigheter besluttet å legge et depot på Langøy, en av byøyene, der seismikkbåtene kunne ta om bord eksplosiver og annet utstyr. Senere ble det plassert en lekter i Tøgevangen, Strand i Ryfylke, hvor det ble losset og lastet dynamitt.¹⁸

TI OLJESELSKAP FIKK FORMELL TILLATELSE I 1964

Midt i juli 1964 hadde åtte oljeselskap, som representerte enda flere interessenter, fått Industridepartementets formelle tillatelse til å drive undersøkelser: Petronord, BP, Norsk Gulf, Phillips, Norske Shell, American Overseas Petroleum Limited (Norsk Caltex Oil), The Norwegian Oil Consortium og Superior Oil.¹⁹ Oljeselskapene «så lyst på situasjonen», og nå signaliserte myndighetene at kontinentalsokkelen kunne bli åpnet for utforskning og utnyttelse året etter.²⁰ 19. august 1965 ble så de første utvinningstillatelsene gitt.

Inntil videre – i 1964 – konsentrerte fem-seks entreprenørselskaper, minst 30 fartøyer og flere hundre sjømenn og teknikere seg om å skyte seismikk.

American Overseas Petroleum Limited (Norsk Caltex Oil) var blant de første som henvendte seg til norske myndigheter høsten 1962. Med Industridepartementets tillatelse gjennomførte selskapet seismiske undersøkelser på norsk sokkel i 1963, i samarbeid med Geophysical Service International (GSI) og Western Geophysical Company of America. USA-registrerte *Cynthia Walker* og *Linda Walker* var blant fartøyene som ble benyttet. I 1964

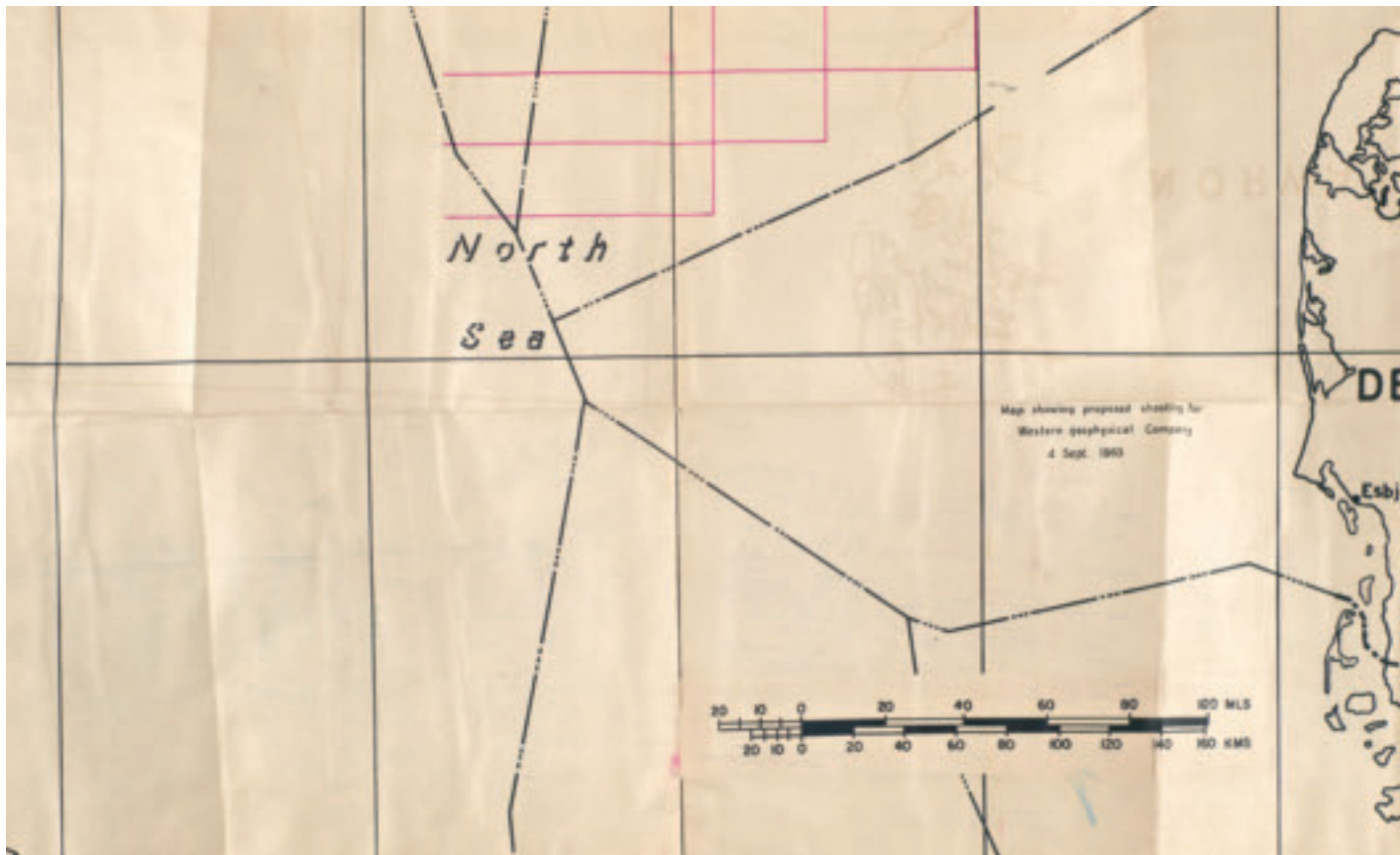
var det Western Geophysical Company of America, med båtene *Western Geophysical I* og *Hector Gull*, som gjorde jobben for oljeselskapet, fra slutten av juni til begynnelsen av november. American Overseas Petroleum Limiteds representant i Norge var Norsk Caltex Oil A/S.

I likhet med flere andre oljeselskap hadde **Phillips Petroleum Company** i juni 1963 fått formell tillatelse av norske myndigheter til å gjøre seismiske undersøkelser. Phillips hadde avtale med Prakla, som i løpet av året produserte nesten 1000 km seismologiske profiler i norsk territorialfarvann; omkostningene løp opp i halvannen millioner kroner.²¹ I 1964 og 1965 samarbeidet Phillips med britiske Robert H. Ray Geophysical Company, som blant annet disponerte båtene *Pentland Firth* og *Olva Firth*.

I 1963 hadde GSI gjennomført seismiske undersøkelser for **Shell** med det kombinerte måle- og skyteskipet *Sonic*. Året etter brukte selskapet både Western Geophysical Company of America og GSI som entreprenører. GSI opererte med skipene *Sonic*, *Fokke de Jong*, *Anna* og *USA*, *Western* med *Bayou Chico* og *Clear Water*.

Norsk Gulf, som opptrådte på vegne av flere selskap, var også i aktivitet på norsk sokkel i 1963. I 1964 var Western Geophysical Company of America seismikkentreprenør, med ekspedisjonsbåtene *Cedar Creek* og *Wayne Walker*.

Petronord var et *joint venture* mellom franske oljeselskap under paraplyen Bureau de Recherches de Pétrole og Norsk Hydro. Petronord fikk foreløpig tillatelse 8. mai 1964 til «å foreta utforskning av undersjøiske naturforekomster på den norske kontinentalsokkelen».

Sommeren og høsten 1964 var det l'Institut Francais du Petrole og La Compagnie Générale de Géophysique som sto for de seismiske undersøkelser til Petronord. Det ble brukt franske fartøyer: *Andromede, Broceliande, La Petite Marie-Francoise, Le Petit Cancalais, Le Capricorne, Simone Valentine*. Seismikkprogrammet ble avsluttet i november. I 1965 engasjerte Petronord også GSI, som blant annet opererte med det kombinerte måle- og skyteskipet *Kyle Anne*.

Prakla skjøt seismikk for **The Norwegian Oil Consortium** i 1964. Konsortiet besto av Akers Mek. Verksted, Sig.

Kartskissen viser hvor Western Geophysical Company planla å skyte seismikk i september 1963: I Nordsjøen vest for Jylland, i samme farvann som dagens Ekofisk-felt ligger.

Bergesen d.y. & Co, Borregaard, Christiania Spigerverk, Elektrokemisk, Fearnley & Astrup, Anders Jahre, Kværner Brug og Orkla Grube-Aktiebolag. Prakla hadde båtene *Prospekta* – og *Rosita Maria* som etter hvert ble byttet ut med *Germania*.

SEISMIKKBÅTENE BRUKTE OGSÅ ANDRE HAVNER

Stavanger hadde minst 160 anløp i løpet av de tre første travle sesongene, men var ikke alene om å ta imot seismikkfartøyer. Båtene var innom både Haugesund og

Tananger,²² og ganske sikkert flere andre havner langs kysten. Noen av fartøyene klarte seg uten norske baser.

Enkelte seismikkskip var utstyrt for å gjennomføre undersøkelser alene, men tidlig i sekstiårene ble det vanligvis brukt to fartøyer som samarbeidet, noen ganger tre. Besetningens størrelse varierte: Mens *Sonic* hadde inntil 24 mann om bord, greide *Wiking* seg med sju teknikere og et maritimt mannskap på sju. Måleskipet gikk langs en forhåndsbestemt kurs og hadde en lang spesialkonstruert kabel med et stort antall hydrofoner på slep etter seg. Parallelt seilte skytebåten som satte av sprengladninger med bestemte mellomrom. Operasjonen var styrt og nøye koordinert over radio fra måleskipet. *Western Geophysical I* hadde for eksempel en 2400 meter lang sjøkabel, og skytebåten *Hector Gull* fyrte av sprengladninger med 400 meters mellomrom, da skipene gjorde sine undersøkelser for Caltex-gruppen fra juni til november 1964. Ladningenes størrelse kunne variere fra under 7 kg til nærmere 23 kg – og de ble avfyrt på dybder mellom 1 og 2 meter under havoverflaten.²³ Trykkbølgen fra eksplosjonen forplantet seg ned i havbunnen og underliggende lag, og ble så kastet tilbake. Ekkoet ble fanget opp av sensorene på målekabelen, og automatisk overført og registrert i måleskipets laboratorium. På bakgrunn av dataene som ble hentet ut, kunne trente petroleumsgeologer analysere seg fram til hvor hydrokarboner eventuelt lå gjemt.

Bjørn Svendsen understreker at nøyaktighet i alle ledd var avgjørende for at operasjonen skulle bli vellykket. Svendsen hadde fått opplæring om bord i *Anna* og jobbet som en slags mørkeromsmann. Det var hans oppgave å sørge for at filmene ble framkalt, tørket, forskriftsmessig

merket, lagt i bokser og forseglet. Målingene foregikk på dagtid, aldri om natten. Når resultatet ikke ble godt nok, måtte skuddet tas om igjen. Målekabelen (*cable streamer*) kunne ligge ute i timevis, men den ble raskt rullet inn hvis det trakk opp til uvær, eller dersom de kom på kollisjonskurs med annen skipstrafikk eller fiskebruk.

MYNDIGHETENES HOLDNING ENDRET SEG

I 1963 var norske myndigheter opptatt av å skaffe seg oversikt over og posisjonere seg i forhold til den nye industrien. Seismikkaktiviteten fikk stort sett foregå uten at det ble satt spesifikke vilkår. Da selskapene henvendte seg, ble det gjerne svart at departementet ikke ville reise innvendinger mot forberedende undersøkelser.

Året etter var holdningen en annen. Nå ble det stilt helt bestemte krav til aktørenes utstyr, metoder og program. Måleskipet skulle være utstyrt med radar, ekkolodd og sonar. Sprengningene måtte foretas med særlig varsomhet, og ladningene skulle ikke under noen omstendighet være større enn 25 kg. Visse farvann var det helt forbudt å gå inn i, under henvisning til lov om forsvarshemmeligheter. Fartøyene pliktet å holde Fiskeridirektoratet a jour om sine undersøkelsesprogram, og direktoratet påberopte seg rett til å gjennomføre inspeksjoner, og om nødvendig stanse arbeidet for kortere eller lengre tidsrom.²⁴

På ettersommeren 1964 reagerte Forsvarsdepartementet, som hevdet at de seismiske sprengningene kunne «ha meget alvorlige følger for en undervannsbåt som måtte befinne seg i nærheten».²⁵ Klagen fikk Industridepartementet til å innskjerpe selskapenes varslingsplikt.

Samme år kom det klage fra norske fiskere som rapporterte om store mengder død fisk, forårsaket av britiske seismikkbåter i nærheten av Doggerbank. Nordmennene drev fiske etter tobis og følte seg sterkt hemmet av sprengningene. Britene tok ikke hensyn til fiskeflåten og oppførte seg nærmest «som om deres operasjoner hadde prioritet».²⁶

Skisse som viser hvordan seismikkskyting foregikk i regi av tyske Prakla mot slutten av 1950-årene. Måleskipet (messboot) trekker kabelen etter seg, skytebåten (schussboot) seiler parallelt og assisteres av en sikkerhetsbåt (sicherheitsboot).

Men: Til tross for omfanget, og den risiko som bruken av tonnevis med eksplosiver representerte, oppsto sjelden gnisninger mellom oljeindustriens fortropper og tradisjonell maritim virksomhet.

INGEN HISTORISK PARENTES

I 1963, 1964 og 1965 ble det skutt i underkant av 20 000 kilometer seismikk på norsk sokkel. I hele Nordsjøen undersøkte seismikkskipene ti ganger så mye i løpet av 1963 og 1964, omkring 210 000 profilkilometer.²⁷

Da den internasjonale oljeindustrien sendte spesialutstyrte fartøyer for å undersøke Nordsjøens undergrunn, ble Stavanger raskt etablert som fast basehavn på norsk side.

Havnejournalene dokumenterer at Stavanger hadde minst 160 anløp av seismikkskip de tre første årene. Vi kjenner navnet på 50 fartøyer som drev med oljeleting i norske farvann i denne perioden; antakelig var det enda flere.

Norske bedrifter, anført av Norsk Hydro og The Norwegian Oil Consortium, kastet seg ut i det ukjente og ble med på oljeleting. Nasjonale og lokale myndigheter la forholdene til rette for den nye industrivirksomheten. Industridepartementets arkiver – korrespondanse, notater, søknader, skisser, tillatelser og annen dokumentasjon – vitner om en aktivitet av betydelig omfang.

Seismikkskipenes undersøkelser i første halvdel av seksti-årene var ingen historisk parentes, men en nødvendig forutsetning for og en integrert del av den videre utvikling av oljeindustrien her i landet. Norsk oljevirkosomhet starter ikke med boreriggen *Ocean Traveler* og blokk 8/3 sommeren 1966, men med de utenlandske

seismikkfartøyene som begynte å kartlegge sokkelen tre år tidligere.

Hvor mange båter det var alt i alt som patruljerte Nordsjøen på kryss og tvers, er det knapt noen som har oversikt over. Hvis det stemmer at bare 10 prosent av undersøkelsene foregikk på norsk sokkel, gir det en pekepinn om seismikkflåtenes totale størrelse, selv om det

åpenbart var mange Tordenskiolds soldater. Seismikkarmadaen i Nordsjøen gjennomførte i disse årene de mest omfattende geofysiske undersøkelser verden noen gang hadde sett.²⁸

Slik så havneområdet i Stavanger ut i 1963.
Svært mange av oljeleterne la til her.
Foto: Stavanger Byarkiv.

[1] Havnejournalen, Stavanger 8. august 1963.

[2] Wiking ankom 23. september 1963, i følge havnejournalen. Opplysningene om anløp i Stavanger i denne artikkelen bygger på gjennomgang av journalene fra 1962 t.o.m. 1965. Det kan ha vært flere anløp av oljeletere enn artikkelen legger til grunn, bl a fordi identifiseringen noen ganger byr på problemer.

[3] Stavanger Aftenblad 25. september 1963.

[4] Geophysical Service Inc.s bedriftsblad Grapevine, 1964.

[5] Birger Lindanger:» Var Phillips likevel ikke først? «Une véritable ruée» i Norsk Oljemuseums årbok 1994.

[6] Prakla-Seimos' bedriftsblad Rundschau, 7. årg. nr.1 1964.

[7] Stavanger Aftenblad (SA) 25. september 1963

[8] I følge Stig S. Kvendseth: Funn! Historien om Ekofisks første 20 år, 1988, side 11.

[9] Se Norsk Oljehistorie, bind 1, side 27. Se også brev fra Utenriksdepartementet til Industridepartementet 10. august 1963, og søknad fra Norsk Gulf til Industridepartementet 9. oktober 1963. Statsarkivet i Stavanger/Petroleumsarkiver 1963-1975.

[10] Brev fra Trygve Lie, som nå var blitt industriminister, til Phillips 17. juli 1963. Statsarkivet i Stavanger/ Petroleumsarkiver 1963-1975.

[11] Se Norsk Oljehistorie, bind 1, side 21.

[12] E-post fra tidligere ansatt i Prakla, G. Geiger, 18. november 2011.

[13] Brev fra Utenriksdepartementet til Norsk Caltex 7. juni 1963. Statsarkivet i Stavanger/ Petroleumsarkiver 1963-1975.

[14] Stavanger Aftenblad 27. juli 1964 (NTB).

[15] Brev fra Norsk Hydro til Industridepartementet 5. mai 1964. Statsarkivet i Stavanger/ Petroleumsarkiver 1963-1975.

[16] Brev fra Norske Shell til Fiskeridirektoratet 1. juli 1964. Statsarkivet i Stavanger/ Petroleumsarkiver 1963-1975.

[17] Grapevine, 1964.

[18] Jf. havnejournalene for Stavanger, april – september 1965. Telefonintervju med los Peder A. Haga, Tau 4. juni 2012.

[19] Brev fra fiskeridirektøren til Industridepartementet 30. juni 1964. Statsarkivet i Stavanger/ Petroleumsarkiver 1963-1975. I følge stortingsmelding nr. 22 1965/66 fikk også Norwegian Oil Consortium II og Mobil Oil Norge tillatelse dette året.

[20] Ekspedisjonssjef Eilif Andersen i Industridepartementet til Stavanger Aftenblad 15. juli 1964.

[21] Søknad fra Phillips til Industridepartementet 21. mai 1964. Statsarkivet i Stavanger/ Petroleumsarkiver 1963-1975.

[22] Intervju med Bjørn Svendsen 9. november 2011. B. S. arbeidet på seismikkskipet Anna i 1964.

[23] Søknad fra American Overseas Petroleum til Industridepartementet 21. mai 1964. Statsarkivet i Stavanger.

[24] Tillatelse for Petronord, gitt av Industridepartementet 16. juni 1964. Statsarkivet i Stavanger/ Petroleumsarkiver 1963-1975.

[25] Brev fra Forsvarsdepartementet til Industridepartementet 21. august 1964. Statsarkivet i Stavanger/ Petroleumsarkiver 1963-1975.

[26] Brev fra fiskeridirektøren til Industridepartementet 24. desember 1964. Statsarkivet i Stavanger/ Petroleumsarkiver 1963-1975.

[27] Se Norsk Oljehistorie, bind 1, side 84.

[28] Se Norsk Oljehistorie, bind 1, side 83.

OLJELETERE

Identifiserte registreringer ihht havnejournalen for Stavanger i 1963,1964,1965:

1963

1) Gauss, V-Tyskland	8. aug
2) Sonic, USA	8. aug, 24. sep, 4. okt, 23. okt, 30. okt
3) P. Imanaris [?], V-Tyskland	8. aug
4) Wittebank, V-Tyskland	8. aug
5) Thees Bott, V-Tyskland	8. aug
6) Horn Riff, V-Tyskland	8. aug
7) Wiking, V-Tyskland	23. sep, 1. nov
8) Bremer Export, V-Tyskland	24. sep, 8. okt
9) Kyle Anne, USA	26. sep
10) Gersom, Nederland	27. sep
11) Fokke de Jong, Nederland	29. sep

1963: 17 identifiserte anløp.

1964

12) Capricorne, Frankrike	17. mai, 26. mai, 29. mai, 2. juni, 15. juni, 18. juni, 25. jun, 8. juli, 12. juli, 22. juli
13) Petit Cancalais, Frankrike	17. mai, 29. mai, 15. juni, 18. juni, 25. juni, 8. juli, 12. juli, 14. juli, 23. juli
14) Lucas, Nederland	27. juni
15) Cedar Creek, USA	29. jun, 1. juli, 4. juli, 8. juli, 12. juli

16) Rijnmond III, Nederland	29. juni, 10. juli, 12. juli
17) Western Geophysical I, USA	4. juli, 8. juli, 11. juli
18) Bella, Panama	9. juli, 16. juli, 24. juli, 18. aug
19) Hector Gull, UK	10. juli, 11. juli
20) USA, Panama	19. juli, 23. juli, 8. aug, 26. aug, 28. aug, 29. aug, 16. sep
21) Anna, Panama	19. juli, 20. juli, 23. juli, 3. aug, 4. aug, 8. aug, 10. aug, 26. aug, 29. aug, 16. sep, 26. sep, 7. okt
22) Pentland Firth, UK	3. aug, 9. aug, 13. aug
23) Bayou Chico, USA	8. aug
24) Prospekta, V-Tyskland	1. aug, 16. aug, 18. aug
25) Agnes Engel, V-Tyskland	1. aug
26) Olina Firth, UK	13. aug
27) Rosita Maria, V-Tyskland	15. aug
02) Sonic, USA	18. aug, 20. aug, 14. sep, 4. okt, 7. okt
11) Fokke de Jong, Nederland	18. aug, 7. okt
28) Petite Marie Francoise, Frankr.	29. aug, 5. sep, 25. sep, 4. okt
29) Andromede, Frankrike	16. okt, 12. des
- 1964: 79 identifiserte anløp.

1965

30) Simone Valentine, Frankrike	20. apr, 10. mai
12) Capricorne, Frankrike	21. apr, 10. mai

09) Kyle Anne, USA	27.apr, 12.mai, 29.jul	Andre seismikkfartøy nevnt i søknader og brev til norske myndigheter 1963,1964,1965
26) Olna Firth, UK	28.apr	
29) Andromede, Frankrike	9.mai, 31.mai, 10.sept, 30.sept	41) Clear Water, Irland, 42) Cynthia Walker, USA, 43) Linda Walker, USA, 44) Wayne Walker, USA, 45) Germania, Vest-Tyskland,
31) Castle Bay, UK	20.mai, 27.juni	46) Broceliande, Frankrike
32) Surveyor, UK	21.mai	
33) Lady Roslin, UK	21.mai	
34) Pursuit, UK	21.mai	
35) Constellation, UK	17.jun	Øvrige kjente seismikkfartøy som opererte på norsk sokkel (i følge Gunter Geiger, Prakla)
36) Jan Ove, Norge	27.jun, 28.jun	
37) Lyn, Norge	27.jun	
38) Western Geophysical III ,USA	13.juli, 26.juli, 2.aug, 5.aug, 19.aug, 28.aug, 10.sept, 17.sept, 25.sept, 29.sept, 13.okt, 18.okt, 26.okt	47) Trave 48) Christa Thielemann, 49) Karin Christa, 50) Amasis – alle Vest-Tyskland.
16) Rijnmond III, Nederland	13.juli, 4.aug, 5.aug, 19.aug, 28.aug, 10.sept	Totalt: 50 identifiserte fartøyer som drev med oljeleting i 1963,1964,1965.
39) Bonita, V-Tyskland	26.jul	(Høyst sannsynlig deltok enda flere fartøyer i seismiske undersøkelser i den norske delen av Nordsjøen i disse årene. Noen ganger er oppføringene i havnejournalene vanskelige å tyde; andre ganger byr det på problemer å bestemme om fartøyet virkelig var engasjert i seismiske operasjoner. Dette gjelder for eksempel nederlandske Johanna, som kom med sprengstoff 7.juni 1964, og det britiske havforskningskipet Scotia, som var i Stavanger 8. juni 1965. Det samme gjelder nr. 14 Lucas og nr. 25 Agnes Engel, men de to siste velger jeg å la stå på lista.)
23) Bayou Chico, USA	20.aug, 27.aug, 28.aug, 9.sep, 13.sep, 15.sep 17.sep, 25.sep, 2.okt, 6.okt, 7.okt, 13.okt	
15) Cedar Creek, USA	20.aug, 28.aug, 9.sep, 14.sept, 6.okt, 8.okt, 13.okt, 18.okt, 26.okt, 28.okt	
40) Swallow, Nederland	28.aug, 13.sep	

1965: 65 identifiserte anløp.

I alt: 40 fartøy - ca 160 anløp